

Reromânizare toponimică. Cu aplicație la toponimia românească din Bucovina habsburgică (actualele teritorii românești)

Ana-Maria PRISACARU*

Key-words: *Habsburg Bucovina, toponymy, Germanisation, re-Romanisation.*

Aflată sub ocupație austriacă timp de aproape un secol și jumătate (1774–1918), Bucovina a fost supusă unui amplu proces de germanizare, reflectat, printre altele, și în plan lingvistic, limba germană punându-și amprenta, temporar sau definitiv, în condiții extralingvistice precise, și asupra onomasticii românești din această zonă. La nivelul toponimiei, administrația austriacă, preocupată de punerea în ordine a drepturilor de proprietate, a inițiat după anul 1781 două acțiuni majore. Este vorba, pe de o parte, despre numirea unei comisii de delimitare a proprietăților, sub conducerea colonelului Metzger, comisie care trebuia să stabilească hotarele satelor și moșiilor pe baza documentelor proprietarilor, traduse în germană și trecute în *Acta granicialia* și, pe de altă parte, despre însărcinarea cu realizarea de planuri cadastrale, sursă a unui vast material toponimic, a unei echipe de ofițeri, cei mai mulți polonezi originari din Galiția.

Deși „la 1775 numele localităților bucovinene își aveau fizionomia lor bine stabilită” (Grămadă 1996: 46) și „aproape întreaga nomenclatură topică minoră era românească” (Grămadă 1996: 59), aceste acțiuni întreprinse de administrația austriacă au avut „efecte uneori dezastruoase în consemnarea numelor de locuri în noile documente, îndeosebi în planurile cadastrale” (Moldoveanu 2002: 12). Astfel, delimitarea satelor și moșiilor de către comisia condusă de colonelul Metzger a avut drept consecință lingvistică transpunerea în germană a toponimelor bucovinene, în *Acta granicialia*, cu deformări grafice și fonetice importante: *Gropatsche adunke* „Groapa cea Adâncă”, *Lunka Kinului* „Lunca Câinelui”, *Krako die Schios* „Cracul de Jos”, uneori fiind indicat și echivalentul slav: *moldauisch Lunka Kinului, russisch Pess in Lu oder Hundssumpf* (hotarnica satului Bărbești) sau pârâul *russisch Pessin – lu, moldauisch Lunka Kinului* (hotarnica satului Călinești pe Ceremuș). Deoarece ofițerii cartografi nu cunoșteau limba română, toponimele bucovinene apar de regulă deformate, altele sunt traduse din română în ucraineană sau sunt scrise când cu ortografie germană, când cu ortografie polonă: *Imbrellossche* „În Preluce”, *Funaz la Fontina a la Doder* „Fânațul la Fântâna lui Toader”, *Dealul Cimbreana* „Dialu

* Institutul de Filologie Română „A. Philippide” – Filiala din Iași a Academiei Române, Iași, România.

Ceboan”, *Kampu Antunova Girniza* „Câmpu la Fântâna lui Anton”. În urma acțiunii de slavizare a toponimiei bucovinene din perioada ocupației austriece, începută odată cu așezarea primilor coloniști galițieni în satele din nordul Bucovinei, toponimele se traduc în ucraineană integral: *Biala Kirniza* „Fontina Alba”, *Hnila Kirniza* „Fontina Putreda”, *Ciarnipotok* „Pareu Niagru”, *Dolhopoly-Volosky* „Câmpulung Moldovenesc” sau parțial: *Potok Turculy* „Pereu Turkuly”, *Bursukowa Dolina* „Valea Bursukului”, uneori fiind consemnate în două limbi: „*Fontina Adunka oder russisch Hluboka genannt*” (hotarnica de la 1782 a satului *Vitilincea*).

Sub stăpânire habsburgică, Bucovina devine un adevărat mozaic etnic, deoarece, pe lângă rutenii, polonezii și evreii veniți din Galiția, pentru a evita serviciul militar¹, „în vederea împărțirii pământurilor de la 1789, începură să curgă cu nemiluita emigranți și de alte naționalități: șvabi care se așezară în așa sate ca Arborea, Frătăuți, Iliești, Ițcani, Mileșeuți, Mologhia și Roșă; unguri care își aleseră localitățile Iacobești, Turnești, Toloavă, Cibeni și Bălcăuți, rebotezate în Fogotisten, Hadicfalva, Joseffalva, Istenseghici și Laudonfalva; lipoveni, alungați din Rusia, care se așezară la Fântâna Albă, Climăuți și Mitocul Dragomirnei; nemți atrași de izvoarele curative Iacobenii și Dorna, care se stabiliră la Eizehau, Freudenthal, Iacobenii, Karlsberg, Cârlibaba, Pojorâta, Huta Veche, Huta Nouă; negustori și meșteșugari armeni, cehi și nemți care se aciuară la Cernăuți, Siret și Suceava” (Lupan 2000: 29–30). Așadar, coloniile formate de alogeni primesc nume germane: *Karlsberg*², *Freudenthal*³ sau maghiare: *Andreasfalva*⁴. Însă, de cele mai multe ori, coloniștii se așează pe teritoriul unor vechi sate românești, care, prin urmare, primesc nume noi: *Vorniceni* → *Joseffalva*, *Țibeni* → *Istensegits*, *Iacobești* → *Fogodisten*, *Bălcăuți* → *Landonfalva*, *Negrileasa* → *Schwarzthal*, *Poiana Micului* → *Buchenhein*. Uneori, numele nou se alătură celui vechi, românesc. Spre exemplu, „la 1880, pecetea satului *Bălcăuți* avea înscris numele *Landonfalva oder Balkoutz*, iar cea a *Iacobeștilor*, din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, gemd. *Jakobestie vel Fogodisten*” (Moldoveanu 1998: 141). Alteori, numele satelor locuite doar de români sunt traduse de oficialitatea austriacă: *Mănăstirea Humorului* → *Klosterhumora SURSA!*, deși vechile nume românești continuă să fie folosite de populația autohtonă.

Efectele germanizării toponimiei românești din Bucovina habsburgică, acțiune inerentă oficializării limbii germane, au fost resimțite la diferite niveluri de limbă⁵. La nivel ortografic, de exemplu, se constată preluarea unor grupuri consonantice din germană, pentru redarea sunetelor românești: *sch* „ș” (*Botuschana* „Botoșana”,

¹ Spre deosebire de Galiția, unde serviciul militar dura 25–30 de ani, Bucovina, la doar cinci ani de la intrarea armatei vieneze în Cernăuți, a fost scutită de cătanie pe o perioadă de 50 de ani, ca un privilegiu acordat de puterea de ocupație.

² Colonie întemeiată în 1797 cu ocazia deschiderii la Putna a unei fabrici de sticlă de către un întreprinzător pe nume Reichenberg, care a adus aici sticlari din Lubaczow.

³ Colonie întemeiată în 1809 pe teritoriul comunei Vatra Moldoviței de către proprietarul de mine Manz.

⁴ Colonie înființată în 1785 de unguri veniți din Moldova pe teritoriul satului Măneuți, dispărut atunci.

⁵ Un tablou amplu și precis al efectelor germanizării toponimiei bucovinene ne este oferit de cercetătorul Dragoș Moldovanu în *Introducere* la Tezaur2005: CXXX–CXXXII.

Berkischestie „Berchișeștii”), *dsch* „ğ” (*Dschulesty* „Giuleștii”, *Dschimaleo* „Giurnalăul”), *tsch*, *ts* „č” (*Sekuritschen* „Securicenii”, *Tschokanestie* „Ciocăneștii”), *tz*, *z* „ț” (*Plotonitza* „Plotonița”, *Zolesty* „Țoleștii”), *s* + vocală „z” (*Remeso* „Rămezeul”, *Saharestie* „Zahareștii”), *g* + *e*, *i* „g” (*Kalugerice* „Călăgărița”), *ch* „h” (*Chilischen* „Hilișenii”) sau înlocuirea sufixului patronimic -ești cu -estie (*Florestie* „Floreștii”, *Kalafindestie* „Calafindeștii”). La nivel fonetic, relevante sunt confuziile între consoane, ca urmare a erorilor de percepție ale vorbitorilor de limbă germană: *t* → *d* (*Ipodesty* „Ipoteștii”, *Bodos* „Botoșul”), *d* → *t* (*Rutestie* „Rudeștii”), *b* → *p* (*Obsina Patrina* „Obcina Bătrână”, *Pretile* „Brătila”), *p* → *b* (*Baltinossa* „Păltinoasa”, *Baltin* „Paltinul”), *j* → *ș* (*Poschorita* „Pojorâta”, *Wescha* „Veja”), *h* + cons. → *k* (*Valle Krebille* „Valea Hrebenile”), *g* → *k* (*Kurkujetu* „Gurguiatul”), *s* + voc. → *z* (*Zehastry* „Sihăstria”), *č* → *ț* (*Meguritza* „Măguricea”), redarea vocalei *ă* prin *e*, *a* sau *o* (*Terescheny* „Tărășeni”, *Galaneschty* „Gălănești”, *Parhoutz* „Părhăuți”) și a vocalei *â* prin *i* (*Kindestie* „Cândești”, *Kirlibaba* „Cârlibaba”), confundarea vocalelor *o* și *u*: *u* → *o* (*Kimpolung* „Câmpulungul”, *Montile* „Muntele”) și *o* → *u* (*Rumanjesty* „Romăneștii”, *Ousur* „Oușorul”), nesensizarea nazalității (*Mutjanka* „Munteanca”), nesensizarea semivocalei *i*, marcă a formei de genitiv singular a femininelor (*Dialo Krucze* „Dealul Crucii”) sau a vocalei reduse *i*, marcă a pluralului masculin (*Plavalar* „Plăvălari”) și accidentele fonetice cauzate adesea de erorile de percepție: propagări vocalice progresive (*Deremanestie* „Dărmăneștii”), haplogonii (*Dialu Kalui* „Dealul Calului”), sincope (*Fredeu Berg* „Dealul Feredeului”), afereze (*Myazatore* „Amiezătoarea”), disimilări (*Spodaresty* „Spătăreștii”), asimilări (*Furticzini* „Fălticeni”) etc. Nici nivelul morfosintactic nu a rămas neafectat, aici trebuind menționate confuzia între sufixe (*Vale Paltinjesti* „Valea Păltinișului”) sau între articole (*Stinku* „Stânca”, *Dialo Mesuly* „Dealul Meselor”), apariția unor calcuri parțiale după limba germană (*Ruina Wald* „Pădurea Ruina”, *Goldene Bistritz* „Bistrița Aurie”), eliminarea morfemelor de genitiv ale determinantului (*Watra Dorna* „Vatra Dornei”, *Gura Humora* „Gura Humorului”), eliminarea articolului determinatului (*Dial Bonjesti* „Dealul Bunești”), antepuneri ale determinantului (*Moldovi Fundul* „Fundul Moldovei”, *Dorna Nyegrisoara* „Negrișoara Dornei”, *Dorna Vatra* „Vatra Dornei”), suspendarea genitivelor (*Koschni* „Podul Coșnei”, *Ursoy* „Mănăstirea Ursoi”), eliminarea pseudoprepozițiilor (*Tremeniasa* „Petrimăneasa”), elipsele (*Gura* „Gura Humorului”), confuziile de gen și număr (*Littenmare* „Litenii Mari”, *Obczina cel Mare* „Obcina cea Mare”) ș.a.

Deși intenția administrației austriece a fost aceea de a aproxima cât mai bine fonetica topicelor românești, totuși dificultățile de percepție fonică și de echivalare grafică a acestora în alfabetul german, cu care s-au confruntat coloniștii din Bucovina, au condus la deformarea în masă a toponimelor bucovinene, unele devenind de nerecunoscut: *Undipopie* „Unghiul Popii”, *Preditul* „Brădetul”, *Repomurcina* „Marginea Râpii”, *Zuchomalia* „Suha Mare”. Încercarea de refacere a formelor topice românești pornind de la cele germanizate nu era o soluție plauzibilă, deoarece nu se crea decât o nouă nomenclatură artificială. *Schwarzthal*, numele dat unei colonii germane înființate în 1838, calchiat după rom. *Negrileasa*, a fost retradus în românește, în 1869, cu forma *Valea Neagră*. *Moldawa-Spenzova*, numele

germanizat al satului *Spânzova*, a fost reromânizat cu forma *Moldova-Spențora*, formă preluată de Em. Grigorovitz în *Dicționarul geografic al Bucovinei*. Tot aici găsim și *Podul Rău*, o reromânizare „după ureche” a numelui satului *Podireiul*, germanizat cu forma *Podureu*.

Odată înfăptuită unirea Bucovinei cu România, fizionomia toponimiei bucovinene a suferit o schimbare majoră, deoarece după anul 1918 s-a înființat o comisie ministerială, a cărei sarcină a fost aceea de a reromâniza toponimele supuse germanizării de către administrația austriacă. În anul 1919, Ferdinand I aproba „schimbarea numelor comunelor urbane și rurale din Bucovina, în vechile lor numiri istorice românești” (*Tablou* 1919). În urma acestui demers, multe localități și-au recăpătat „veșmântul” grafic românesc. Câteva exemple din acest *Tablou*: *Botușana*, cu variantele *Botuschana* și *Botuszana* → *Botoșana*, *Mazaneiești*, cu variantele *Mazanajestie* și *Mazanajeszty* → *Măzănăești*, *Pleș*, cu variantele *Plesch* și *Plesz* → *Pleșa*, *Poiana Miculi*, cu varianta *Pojana Mikuli* → *Poiana Micului*, *Pojorita*, cu variantele *Pozoritta* și *Pozoryta* → *Pojorâta*, *Dornawatra* → *Vatra Dornei*, *Rus Mănăstioara*, cu varianta *Russ-Mănăstioara* → *Rușii-Mănăstioarei* etc. Printre obiectivele îndeplinite cu succes de această comisie de reromânizare toponimică în Bucovina se numără și revenirea la formele românești ale numelor topice care fuseseră traduse (de exemplu, *Andreasfalva* → *Andrieșeni* în 1945, *Schwarzenthal* → *Valea Neagră* în 1869), restabilirea genului original al toponimelor masculine (*Frumosul*, *Humorul*), care apăreau la feminin în transcripțiile austriece (*Frumossa*, *Humora*) sau a numărului original (*Bălcăuții*, *Frătăuții*, *Șerbăuții*), în cazul toponimelor trecute la singular ca urmare a subdiferențierii fonologice (*Balkoutz*, *Fratautz*, *Scherboutz*).

Ațiunea de reromânizare a toponimelor bucovinene a avut, însă, și unele scăderi. Astfel, fenomenul subdiferențierii fonologice a rămas uneori neobservat. Numele satului *Plăvălarii*, cu variantele germanizate *Plavalar* și *Plawalar*, și-a păstrat forma de singular, *Plăvălar*, până în anul 1965. Un alt neajuns constă în neobservarea, din cauza pronunțării românești a grafemelor germane, a substratului fonetic al formei grafice. Spre exemplu, rom. *h* era redat în germana scrisă prin *ch*, iar echivalentul grafic al grupului consonantic românesc *șt* era *st* în limba germană, drept pentru care oiconimele românești *Hilișeni* și *Negoștina* au fost germanizate cu formele *Chilischeny* și *Negostina*, forme care, deși erau pronunțate românește, au fost oficializate după 1918 cu această grafie germană, anume *Chilișeni* și *Negostina*. Întrucât în limba germană nu există vocala *ă*, aceasta a fost redată în toponimele bucovinene prin *e* sau *a*, așa încât *Răusenii* a devenit *Reussenii*, *Dămăcușa*, *Demakusza*, iar *Dănila*, *Danila*, forme grafice nemțești care s-au și oficializat pentru o vreme (satul *Danila*, de exemplu, își recapătă veșmântul românesc abia după 1947). Uneori, acțiunea de germanizare a toponimelor a condus la deformări ale formei lor sonore la nivelul graiului: *Brașca* ← rom. *Breațca*, *Stulpicani* ← rom. *Știulbicani*, *Grănicești* ← rom. *Crăinicești*, situație în care nu s-a mai putut reveni la vechile nume românești, deoarece aceasta ar fi echivalat cu schimbarea denumirii localităților.

Cu toată lupta de deznaționalizare dusă de administrația austriacă, românii din Bucovina au rezistat politicii de înăbușire a spiritului național, apărându-și aprig

limba și crezurile. „Să grijim, iubite soțule, cu tot adinsul, ca în amestecătura aceasta de limbi, copiii noștri să rămână ceea ce sântem noi, adică români, și să-și conserve sentimentele lor naționale în toată viața” (Nistor 1991: 57). Acesta era îndemnul doamnei Elena Hurmuzachi către soțul ei Doxachi și, implicit, către toată suflarea românească asuprită de habsburgi. Parte integrantă a tezaurului unei națiuni, toponimia românească din Bucovina habsburgică este și ea o mărturie a păstrării vii a conștiinței naționale a românilor de aici, deoarece, deși deformate, traduse sau chiar înlocuite, vechile toponime românești nu au încetat niciodată să circule în paralel cu numele topice noi, impuse de oficialitatea austriacă.

Bibliografie

- Grămadă 1996: Nicolai Grămadă, *Toponimia minoră a Bucovinei*, vol. I, Editura Anima.
- Grigorovitz 1908: Em. Grigorovitz, *Dicționarul geografic al Bucovinei*, București, Atelierele grafice SOCEC & Co.
- Jumugă 1983: Margareta-Sigrid Jumugă, *Entstehung und Entwicklung der deutschen Kolonien im Buchenland* (Historischer Überblick), la Margareta Jumugă, Horst Fassel (ed.), *Tradiții lingvistice și literare de limba germană în Moldova de nord*, vol. 2: Contribuții ale germanisticii ieșene, Iași, p. 1–13.
- Jumugă 1986: Margareta-Sigrid Jumugă, *Rumänische Einflüsse in den deutschen Siedlungsmundarten und in der deutschen Umgangssprache der Bukowina*, în Andrei Corbea, Octavian Nicolae (Hrsg.), *Rumänisch-deutsche Kulturinterferenzen*, Iași, p. 41–46.
- Lupan 2000: Nicolae Lupan, *Românismul Bucovinei*, Paris, Editura „Pro Basarabia și Bucovina”, București, Fundația „România Mare”.
- Moldoveanu 2002: Gheorghe Moldoveanu, *Bucovina: onomastică și istorie*, București, Editura Academiei Române.
- Moldoveanu 1998: Gheorghe Moldoveanu, *Limba română în Bucovina. Statutul socio-cultural și politic*, Iași, Editura A92.
- Nistor 1991: Ion Nistor, *Istoria Bucovinei*, București, Editura Humanitas.
- Tablou 1919: *Tabloul numirilor oficiale ale comunelor urbane și rurale din Bucovina*, anexă la decretul-lege nr. 3099 din 21 iulie, în *Monitorul Oficial*, 10 august, nr. 91.
- Tezaur 1991: *Tezaurul toponimic al României. Moldova*, vol. I, partea 1: *Repertoriul istoric al unităților administrativ-teritoriale 1772–1988*, București, Editura Academiei Române.
- Tezaur 1992: *Tezaurul toponimic al României. Moldova*, vol. I, partea a 2-a: *Repertoriul istoric al unităților administrativ-teritoriale 1772–1988*, București, Editura Academiei Române.
- Tezaur 2005: *Tezaurul toponimic al României. Moldova*, vol. I, partea a 4-a: *Toponimia Moldovei în cartografia europeană veche (sfârșitul secolului al XIV-lea – 1789)*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”.

Re-Romanisation of the Toponymy. Application to Romanian Toponymy from the Habsburg Bucovina (the Present Romanian Territories)

Under Habsburgic occupation for almost a century and a half (1774-1918), Bucovina was subjected to a large process of Germanisation, whose effects were experienced, among

others, also at toponymical level. Concerned in arranging the ownerships, the Habsburgic administration initiated, after 1781, two big actions in order to settle the borders of the villages and to draw up the survey plans. After these approaches, the toponyms from Bucovina underwent important graphic and phonetic changes, they had been translated or even replaced. After the Union of Bucovina with Romania, in 1918, the Romanian authorities disposed the set up of a ministerial commission in charge of the re-Romanisation of the toponymy from the Habsburg Bucovina. This measure, although had some weak points, succeeded in reaching some major objectives like restoring the Romanian method of writing the Germanized toponyms from Bucovina and returning to the Romanian forms of the toponyms that had been translated.